

Sygn. akt I NSNc 121/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Demendecki (przewodniczący)

SSN Adam Redzik (sprawozdawca)

Mariusz Grzegorz Wilczyński (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej
przeciwko W. T. i D. T. prowadzącymi T. spółka cywilna z siedzibą w G.
o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych 18 czerwca 2021 r. skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego
od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w W. z 6
maja 2005 r., VI Nc (...):

- 1. uchyla zaskarżony nakaz zapłaty w całości i umarza postępowanie w sprawie,**
- 2. wzajemnie znosi koszty postępowania wywołanego skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Prokurator Generalny (dalej: PG), pismem z 5 listopada 2019 r., w interesie
W. T. i D. T. (dalej: Pozwani), wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego
nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w W. z 6 maja

2005 r., VI Nc (...), w sprawie z powództwa Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Skarbu Państwa przeciwko Przedsiębiorstwu Produkcyjno-Usługowo-Handlowemu T. Spółka cywilna z siedzibą w G. o zapłatę.

Na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (dalej: u.SN), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, PG zaskarżył ww. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym w całości.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN zaskarżonemu orzeczeniu PG zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: Konstytucja RP), a mianowicie:
 1. zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP, polegające na wydaniu nakazu zapłaty, mimo że wcześniej to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami zostało rozstrzygnięte wyrokiem Sądu Okręgowego w K., II Wydział Cywilny z 5 czerwca 2003 r., II C (...);
 2. prawa do sądu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, polegające na wydaniu nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym pomimo istniejącego prawomocnego orzeczenia w tym samym przedmiocie, co w konsekwencji naruszyło gwarancje Pozwanych co do pewności wydanego prawomocnego orzeczenia i nie uchroniło ich przed niekorzystnymi skutkami ponownego powództwa o to samo roszczenie;
 3. naruszenie w sposób rażący przepisów prawa, tj.:
 1. naruszenie art. 365 w zw. z art. 366 w zw. z art. 379 pkt 3 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na pominięciu zasady powagi rzeczy osądzonej i wydaniu nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym przez Sąd Rejonowy, VI Wydział Cywilny z 6 maja 2005 r., VI Nc (...), mimo że wcześniej to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami zostało rozstrzygnięte wyrokiem Sądu Okręgowego w K., II Wydział Cywilny z 5

czerwca 2003 r., II C (...) i w konsekwencji postępowanie to było niedopuszczalne i skutkowało nieważnością.

Na podstawie art. 91 § 1 u.SN PG wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym i umorzenie postępowania.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej PG wskazał, że z analizy akt sprawy VI Nc (...) Sądu Rejonowego w W. wynika, że to samo roszczenie (dotyczące czynszu najmu, objęte fakturą VAT nr (...) z 11 września 2002 r.) było przedmiotem wyroku Sądu Okręgowego w K. z 5 czerwca 2003 r., II C (...). Od nakazu zapłaty wydanego przez Sąd Rejonowy w sprawie VI Nc (...) Pozwani 18 sierpnia 2005 r. złożyli sprzeciw. Pozwani podnieśli w nim, że należność wynikająca z faktury nr (...) została zasądzona wyrokiem Sądu Okręgowego w K. w sprawie II C (...) i komornik sądowy przy Sądzie Rejonowym w G. wszczął egzekucję. Zarządzeniem z 24 sierpnia 2005 r. doręczonym spółce 22 września 2005 r. sąd wezwał Pozwanych do uzupełnienia braków formalnych sprzeciwu poprzez jego sporządzenie na formularzu urzędowym w terminie 7 dni, pod rygorem jego odrzucenia. Pozwani złożyli sprzeciw na formularzu urzędowym, jednak w jednym egzemplarzu, co nadal nie odpowiadało warunkom formalnym i wobec nieuzupełnienia braków formalnych postanowieniem z 11 października 2005 r. Sąd Rejonowy w W. odrzucił sprzeciw od ww. nakazu zapłaty, wskutek czego nakaz ten uprawomocnił się. Z analizy akt wynika, że Pozwani nie zaskarżyli postanowienia o odrzuceniu sprzeciwu wobec ich nieobecności w kraju.

Prokurator Generalny podkreślił, że Sąd Rejonowy wydając postanowienie o odrzuceniu sprzeciwu miał wiedzę, że kwota z faktury nr (...) była przedmiotem wydanego wcześniej wyroku Sądu Okręgowego w K.. Według PG, Ministerstwo Skarbu Państwa wystąpiło z pozwem z 11 kwietnia 2005 r. i nie mając żadnych podstaw prawnych, zażądało zapłaty zobowiązania nienależnego, już raz zasądzonego, powodując tym samym niekorzystne rozporządzenie majątkiem Pozwanych. W dacie wydania orzeczenia przez Sąd, tj. 6 maja 2005 r., kwota z ww. faktury została już uregulowana.

W związku z powyższym wystąpienie ze skargą nadzwyczajną jest zdaniem PG konieczne dla zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Na treść tej zasady składa się wiele zasad, które nie zostały ujęte *expressis verbis* w Konstytucji RP, ale wynikają z istoty i aksjologii demokratycznego państwa prawnego. Do zasad tych należy również zasada konieczności zapewnienia pewności co do prawa i prawidłowości stosowania prawa przez organy państwa. Państwo, rządząc tylko za pomocą instrumentów prawnych i na podstawie prawa, ma przy tym zapewnić minimalny poziom sprawiedliwości w strukturach społecznych. Wyroki sądowe powinny być zatem sprawiedliwe, wydawane w oparciu o przepisy prawa, które jest stosowane i interpretowane w sposób prawidłowy, a w końcu winny odzwierciedlać zebrany i poprawnie oceniony materiał dowodowy.

Mimo, że adresatem zasady określonej w art. 2 Konstytucji RP są przede wszystkim organy tworzące prawo, to funkcjonalnie odnosi się ona również do stosowania prawa. Obywatel ma być bowiem chroniony tą zasadą przed arbitralnością organów władzy publicznej, niezależnie od zaklasyfikowania tak samych organów, jak i form ich działania. Nadto z ww. zasady wyprowadzana jest zasada pochodna zaufania obywatela do państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego. Prawo, w myśl tej zasady, stanowione i stosowane powinno być w ten sposób, aby możliwa była przewidywalność działań organów państwa, a przez to także prognozowanie działań własnych zainteresowanego. Bezpieczeństwo prawne winno być przy tym rozumiane nie tylko formalnie – jako przewidywalność działań władzy publicznej, ale także jako skuteczne zabezpieczanie dóbr życiowych człowieka i jego interesów.

Ponadto PG podniósł, że zaskarżone orzeczenie zostało wydane z naruszeniem art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym przez Sąd Rejonowy naruszyło bowiem gwarancje Pozwanych co do pewności wydanego prawomocnego orzeczenia, a wymogi postępowania miały chronić ich przed niekorzystnymi skutkami ponownego powództwa o to samo roszczenie. Prawomocny wyrok, który – co gwarantuje art. 45 ust. 1 Konstytucji RP – powinien w sposób wiążący rozstrzygnąć sytuację Pozwanych, okazał się w praktyce „bezwartościowy”, bowiem ten sam spór pomiędzy tymi samymi podmiotami został rozstrzygnięty ponownie w kolejnym postępowaniu.

Następnie PG wskazał, że art. 366 k.p.c. stanowi, iż granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej obejmują nie to, co stanowiło granice powództwa, ale to, co stanowiło przedmiot i podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w chwili wyrokowania. Jest tak dlatego, że sąd – na mocy przepisów szczególnych – może orzekać w kwestiach nieobjętych żądaniem pozwu, a nadto może orzec wadliwie poniżej lub ponad granicami pozwu.

Prokurator Generalny przytoczył, że według koncepcji ujmowania rozszerzonej prawomocności materialnej w łączności z powagą rzeczy osądzonej, akceptowanej przez przeważającą część doktryny, jak też znajdującej odzwierciedlenie w judykaturze Sądu Najwyższego, tożsamość stron procesowych jako warunek istnienia powagi rzeczy osądzonej, skutkującej w innej, późniejszej sprawie odrzuceniem pozwu, zachodzi zarówno wtedy, gdy w obydwu sprawach uczestniczą te same strony – bez względu na rolę procesową – jak i wtedy, gdy zamiast strony wcześniejszego procesu występuje jej następca prawny lub inna osoba objęta w danym wypadku rozszerzoną prawomocnością.

W niniejszej sprawie powództwo wytoczone przez Skarb Państwa (dalej: Powód) reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa jest tożsame z powództwem wytoczonym 27 listopada 2002 r. przez Skarb Państwa – Delegaturę Ministra Skarbu Państwa w K.. Wierzytelność dochodzona zarówno przez Skarb Państwa – Delegaturę Ministra Skarbu Państwa w K. jak i Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa w W. wynikała bowiem z tego samego stosunku prawnomaterialnego (tj. umowy najmu nr (...) z 17 września 2001 r.). Natomiast wobec likwidacji 1 stycznia 2017 r. Ministerstwa Skarbu Państwa, jego obowiązki w zakresie nadzoru właścicielskiego i gospodarowania nieruchomościami przejęło Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju z siedzibą w W..

W związku z tym, w chwili orzekania przez Sąd Rejonowy zachodziła już powaga rzeczy osądzonej. Zgodnie z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona, winno to skutkować odrzuceniem pozwu. Natomiast według art. 379 pkt 3 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi, jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami toczy się sprawa wcześniej wszczęta albo jeżeli sprawa taka została już prawomocnie osądzona.

Prokurator Generalny dodał, że w rozpoznawanej sprawie nie ma podstaw do uchylenia orzeczenia lub jego zmiany w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Wniesienie skargi kasacyjnej jest niedopuszczalne z uwagi na charakter prawny nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym i wartość przedmiotu sprawy. Z uwagi na upływ 10 lat od uprawomocnienia się nakazu zapłaty, nie ma możliwości wywiedzenia skargi o wznowienie postępowania, a ze względu na upływ 2 lat od uprawomocnienia się wyroku, nie jest możliwe wystąpienie ze skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

Ponadto, mimo że od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego nakazu zapłaty upłynęło 5 lat (zob. art. 115 § 2 u.SN), waga naruszonych nakazem zapłaty konstytucyjnych zasad oraz praw człowieka i obywatela przemawia za jego uchyleniem i umorzeniem postępowania. Za takim rozstrzygnięciem przemawia zwłaszcza brak podstawy prawnej świadczenia, do którego spełnienia ten nakaz zobowiązuje Pozwanych. Zachodzi tu zatem sytuacja sprzeczna z systemem wartości, na których oparta jest Konstytucja RP.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną z 18 lutego 2020 r., działając przez profesjonalnego pełnomocnika, Pozwani poparli stanowisko wyrażone w skardze nadzwyczajnej oraz wniesli o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym i umorzenie postępowania oraz o zasądzenie od Powoda na rzecz Pozwanych kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego wedle norm przepisanych.

W piśmie z 9 października 2020 r. Pozwani wniesli o zawieszenie prowadzonych przeciwko nim postępowań egzekucyjnych przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w G. A. C., sygn. akt Km (...) i Km (...) oraz o uchylenie dokonanego przez Komornika zajęcia ich rachunku bankowego.

Postanowieniem wydanym w niniejszej sprawie 16 grudnia 2020 r. Sąd Najwyższy zawiesił postępowanie egzekucyjne w sprawie o sygn. akt Km (...), które jest prowadzone przeciwko Pozwanym na podstawie tytułu wykonawczego w postaci zaskarżonego wniesioną skargą nadzwyczajną nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności, natomiast pozostałe wnioski Pozwanych zawarte w ww. piśmie odrzucił.

II.

II. 1. W pozwie złożonym w Sądzie Okręgowym w K. 30 grudnia 2002 r. Skarb Państwa – Minister Skarbu Państwa Delegatura w K. wniósł o zasądzenie od W. T. i D. T. na jego rzecz kwoty 76.907,52 zł z ustawowymi odsetkami od kwot i dat szczegółowo w pozwie wskazanych, w tym od kwoty 15.548,42 zł za okres od 26 września 2002 r., oraz kosztów procesu według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

W uzasadnieniu pozwu wskazano, że objęte nim należności są dochodzone tytułem czynszu najmu nieruchomości położonej w G. przy ul. C., z której pozwani korzystali na podstawie umowy najmu nr (...) z 17 września 2001 r. Należności te obejmują m.in. kwotę 15.548,42 zł wynikającą z faktury VAT nr (...) z 11 września 2002 r. z terminem płatności do 25 września 2002 r. i terminem wymagalności od 26 września 2002 r.

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanym 7 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w K. orzekł zgodnie z żądaniem pozwu.

W ustawowym terminie W. T. i D. T. wnieśli od ww. nakazu zapłaty sprzeciw, kwestionując dochodzone od nich roszczenie co do wysokości. Ustosunkowując się do tych zarzutów strona powodowa w piśmie procesowym z 5 czerwca 2003 r. cofnęła powództwo w części.

Postępowanie w powyższej sprawie zakończyło się wydaniem przez Sąd Okręgowy w K. pod sygn. II C (...) wyroku, którym zasądzono solidarnie od W. T. i D. T. na rzecz Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa Delegatura w K. kwotę 62.199,68 zł z ustawowymi odsetkami od poszczególnych kwot częściowych, w tym kwotę 15.548,42 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 26 września 2002 r. do dnia zapłaty, umorzono postępowanie w części dotyczącej należności głównej ponad kwotę zasądzoną z tego tytułu oraz rozstrzygnięto o kosztach procesu. Wyrok ten nie został zaskarżony przez żadną ze stron i uprawomocnił się z dniem 27 czerwca 2003 r.

II.2. W wydanym 6 maja 2005 r. w sprawie VI Nc (...) na skutek pozwu wniesionego 13 kwietnia 2005 r. przez Skarb Państwa – Ministra Skarbu Państwa przeciwko Przedsiębiorstwu Produkcyjno-Usługowo-Handlowemu T. Spółka cywilna z siedzibą w G. nakazie zapłaty w postępowaniu upominawczym, Sąd Rejonowy w W. nakazał, aby Pozwani zapłacili solidarnie Powodowi kwotę 20 615,82 złotych wraz z odsetkami ustawowymi od 24 marca 2005 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 7,32 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu, w terminie dwutygodniowym od dnia doręczenia nakazu, albo aby wnieśli w tym terminie sprzeciw.

W uzasadnieniu orzeczenia sąd wskazał, że Skarb Państwa – Minister Skarbu Państwa zawarł z W. T. i D. T. współnikami spółki cywilnej umowę najmu nieruchomości położonej w G. przy ul. C.. Na podstawie tej umowy najemca zobowiązał się do płacenia czynszu najmu w wysokości 12 080,20 złotych wraz z podatkiem VAT miesięcznie. Czynsz podlegał waloryzacji corocznej proporcjonalnie o wskaźnik inflacji podawany przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego. 11 września 2002 r. Ministerstwo Skarbu Państwa wystawiło fakturę VAT nr (...) na kwotę 12 744,61 złotych netto (wraz z podatkiem VAT 15 548,42 złotych), płaćną 25 września 2002 r. W zakreślonym terminie Pozwani nie uregulowali należności, a Powód naliczył odsetki za zwłokę w wysokości 5 067,40 złotych. Ostatecznie Powód wniósł o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym i zasądzenie od Pozwanych solidarnie kwoty 20 615,82 złotych wraz z odsetkami od 24 marca 2005 r. do dnia zapłaty oraz kosztów procesu według norm przepisanych.

Następnie sąd wyjaśnił, że art. 498 § 1 k.p.c. stanowił, że nakaz zapłaty wydaje się, jeżeli powód dochodzi roszczenia pieniężnego. Nakaz zapłaty nie mógł być wydany jeżeli według treści pozwu roszczenie jest oczywiście bezzasadne, przytoczone okoliczności budzą wątpliwości, zaspokojenie roszczenia zależy od świadczenia wzajemnego lub miejsce pobytu pozwanego nie jest znane albo gdyby doręczenie mu nakazu nie mogło nastąpić w kraju. Skoro Powód dochodził roszczenia pieniężnego (zapłaty), a z treści pozwu nie wynikało, aby istniały przesłanki negatywne, sąd wydał nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym.

II.3. Pismem z 11 sierpnia 2005 r. Pozwani wniesli sprzeciw od wyroku nakazowego. Zarządzeniem z 24 sierpnia 2005 r. (doręczonym 22 września 2005 r.) Pozwani wezwani zostali do usunięcia braków formalnych sprzeciwu poprzez złożenie go na formularzu urzędowym zgodnie z pouczeniami znajdującymi się na nim, w terminie 7 dni pod rygorem odrzucenia sprzeciwu. W terminie wniesli oni sprzeciw na formularzu urzędowym, ale w jednym egzemplarzu. Z powodu tego, że sprzeciw składa się wraz z odpisem, postanowieniem z 11 października 2005 r. Sąd Rejonowy odrzucił sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym.

III.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

III. 1. Przed przystąpieniem do merytorycznej oceny skargi nadzwyczajnej wniesionej przez PG w niniejszej sprawie należy zaznaczyć, że skarga nadzwyczajna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia o charakterze wyjątkowym, który wyznacza przede wszystkim jej publicznoprawna funkcja. Instytucja ta została wprowadzona do polskiego porządku prawnego w celu zapewnienia braku w systemie nadzwyczajnych środków zaskarżenia instrumentu pozwalającego na zmianę albo uchylenie prawomocnych orzeczeń sądowych ewidentnie wadliwych, które nie powinny zapaść w demokratycznym państwie prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej: naruszających prawa i wolności człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, rażąco naruszających inne przepisy prawa lub opierających się na istotnych ustaleniach faktycznych oczywiście sprzecznych z zebrany w sprawie materiałem dowodowym. Skarga nadzwyczajna umożliwia w ten sposób realizację konstytucyjnej zasady rzetelności działania instytucji publicznych (wyrażonej w preambule Konstytucji RP), zasady państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) oraz zasady legalizmu (art. 7 Konstytucji RP) (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNp 3/20).

Ustawodawca zaznaczył ekstraordynaryjny charakter skargi nadzwyczajnej istotnie ograniczając możliwość jej skutecznego wniesienia w aspekcie przedmiotowym, podmiotowym oraz temporalnym. Skarga nadzwyczajna może być

bowiem oparta wyłącznie na przesłankach wskazanych w powołanym wyżej art. 89 § 1 u.SN, a krąg podmiotów uprawnionych do jej wniesienia został zawężony do enumeratywnie wskazanych w art. 89 § 2 u.SN organów władzy publicznej (Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, oraz, w zakresie ich właściwości, Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznika Finansowego, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów). Co do zasady, skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna - w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 3 zd. 1 u.SN). Jedynie przejściowo, w okresie 6 lat od dnia wejścia ustawy o Sądzie Najwyższym w życie, może być ona wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. W takim jednak przypadku krąg podmiotów legitymowanych do jej wniesienia jest jeszcze bardziej zawężony i obejmuje wyłącznie Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 115 § 1 i 1a u.SN). Ponadto została ona ukształtowana jako środek zaskarżenia o charakterze względnie subsydiarnym, ponieważ jej dopuszczalność została uzależniona od niedostępności innych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 *in fine* u.SN).

Wszystkie powyższe ograniczenia są bezpośrednio związane z takim ukształtowaniem charakteru skargi nadzwyczajnej, że jej funkcjonowanie w systemie prawnym wprowadza istotne odstępstwo od konstytucyjnej zasady stabilności stosunków prawnych ukształtowanych prawomocnymi orzeczeniami sądowymi (art. 2 i art. 45 Konstytucji RP). Dlatego instytucja ta powinna być wykorzystywana z daleko posuniętą ostrożnością i nie powinna być postrzegana jako kolejny nadzwyczajny środek zaskarżenia służący kontroli i ewentualnej korekcie wszelkich wadliwych orzeczeń. Jak wskazał Sąd Najwyższy, skarga nadzwyczajna jest „środkiem absolutnie ekstraordynaryjnym, który winien być wnoszony przez uprawniony podmiot tylko we wskazanych w ustawie sytuacjach i musi być oparta na tak określonej podstawie ogólnej (zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady

sprawiedliwości społecznej)), a także na co najmniej jednej z trzech podstaw szczególnych wskazanych w art. 89 § 1 u.SN.” (wyrok Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2020 r., I NSNc 41/19).

III. 2. Jak wynika z art. 89 § 1 u.SN, skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona tylko wtedy, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (podstawa ogólna) oraz pod warunkiem wykazania, że doszło do: a) naruszenia zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP; b) rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie; c) oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (podstawy szczególne). W orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z: 24 lipca 2019 r., I NSNc 9/19; 14 października 2020 r., I NSNc 34/19; postanowienie Sądu Najwyższego z 28 września 2020 r., I NSNc 51/19) oraz w doktrynie utrwalili się w związku z tym poglądy, że każda skarga nadzwyczajna musi mieć oparcie w podstawie ogólnej oraz w co najmniej jednej z trzech wymienionych w art. 89 § 1 u.SN podstaw szczególnych. Wskazana konstrukcja skargi nadzwyczajnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejs z podstaw szczególnych skargi za uzasadnioną, ziszcila się również podstawa ogólna (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20).

III. 3. Mając na względzie powyższe uwagi, Sąd Najwyższy zbadał, czy zaskarżone w niniejszej sprawie orzeczenie jest rzeczywiście dotknięte wadami wskazanymi we wniesionej przez PG skardze nadzwyczajnej (podstawy szczególne), oraz, czy wady te mają tak fundamentalny charakter, by zawarty w skardze wniosek o uchylenie tego orzeczenia i umorzenie postępowania zasługiwał na uwzględnienie z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (podstawa ogólna).

III. 4. Punktem wyjścia dla dalszych rozważań nad zasadnością skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie musi być stwierdzenie, że w obrocie prawnym funkcjonują obecnie dwa orzeczenia, którymi rozstrzygnięto żądanie Powoda zasądzenia na jego rzecz solidarnie od Pozwanych należności pieniężnej wynikającej z zawartej przez strony umowy najmu nieruchomości - w zakresie objętym fakturą VAT Nr (...), wystawioną 11 września 2002 r. tytułem czynszu najmu za wrzesień 2002 r., wraz z należnością uboczną w postaci odsetek. Tymi orzeczeniami są: prawomocny wyrok Sądu Okręgowego w K. z 5 czerwca 2003 r., sygn. II C (...) oraz prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w W. z 6 maja 2005 r., sygn. VI Nc (...).

III. 5. Nakaz zapłaty, o którym mowa wyżej, został wydany na skutek pozwu wniesionego przez Powoda 13 kwietnia 2005 r. – a więc po wydaniu wskazanego wyżej wyroku przez Sąd Okręgowy w K. i po jego uprawomocnieniu się.

Zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Związanie wskazanych podmiotów prawomocnym orzeczeniem sądowym oznacza, że muszą one liczyć się z wydanym orzeczeniem, tj. nie mogą go ani zmieniać, ani podejmować jakichkolwiek innych działań nie uwzględniających jego wydania (tak M. Jędrzejewska [w:] T. Ereciński (red.), *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. 4, Warszawa 2003, tom 1, s. 667). Tę cechę prawomocnego orzeczenia określa się mianem mocy wiążącej. Z kolei zgodnie z art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Obydwa te skutki prawomocnego formalnie orzeczenia (moc wiążącą oraz powagę rzeczy osądzonej) określa się łącznie mianem prawomocności materialnej. Rodzi ona dwojakiego rodzaju skutki: pozytywny i negatywny.

Skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej przejawia się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (rzecz osądzona) stwarza

stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy (wyrok Sądu Najwyższego z 11 lutego 2014 r., I UK 329/13).

Negatywną konsekwencją procesową tego, że prawomocny wyrok korzysta z powagi rzeczy osądzonej, jest natomiast wyłączenie możliwości skutecznego wszczęcia postępowania w tym samym przedmiocie i między tymi samymi stronami (postanowienie Sądu Najwyższego z 29 stycznia 1997 r., I CKU 65/96), tj. zasada *ne bis in idem*. Jak bowiem stanowi art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c., [s]ąd odrzuci pozew, jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona. Należy przy tym podkreślić, że okoliczności, które uzasadniają odrzucenie pozwu, sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 k.p.c.).

W świetle powyższych uwag zawarty w skardze zarzut naruszenia przepisów prawa przy wydaniu zaskarżonego nakazu zapłaty należy uznać za zasadny w stopniu oczywistym, jakkolwiek sposób jego sformułowania jest częściowo wadliwy.

Okoliczności rozpoznawanej sprawy potwierdzają, że wydając zaskarżony nakaz zapłaty Sąd Rejonowy naruszył przepisy art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie. Mając na uwadze, że objęte pozwem wniesionym 13 kwietnia 2005 r. roszczenie zostało już między tymi samymi stronami prawomocnie osądzone, Sąd Rejonowy powinien był, uwzględniając dyspozycję ujętych w powołanych przepisach norm prawnych, stwierdzić, że sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona, a w konsekwencji pozew ten odrzucić. Jeżeli tego nie uczynił, to znaczy, że art. 365 § 1 k.p.c. i art. 366 k.p.c. zostały przy rozpoznawaniu sprawy, w której doszło do wydania zaskarżonego nakazu zapłaty, całkowicie pominięte. W konsekwencji Sąd Rejonowy naruszył także, poprzez ich niezastosowanie, powołane wyżej przepisy art. 202 k.p.c. oraz art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Okolicznością, którą Sąd Najwyższy wziął pod uwagę było to, że Pozwani wnosząc sprzeciw nie spełnili wymogów formalnych (po wezwaniu do usunięcia braków formalnych złożyli sprzeciw w jednym egzemplarzu). Jednakże okoliczność ta nie może powodować, że skutki

działania organów państwa w postaci oczywiście wadliwego co do meritum orzeczenia sądu wydanego z powództwa innego organu państwa, obciążać będą Pozwanych.

Zbędne jest natomiast powoływanie jako naruszonego przez Sąd Rejonowy art. 397 pkt 4 k.p.c. Przepis ten określa sankcję za naruszenie dyspozycji normy prawnej wynikającej z art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., stanowiąc, że w przypadku wydania orzeczenia m.in. w sytuacji, gdy sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona, zachodzi nieważność postępowania. Adresatem powołanego przepisu jest jednak sąd odwoławczy, a nie sąd pierwszej instancji. Wskazuje na to jego ścisły związek z przepisami art. 386 § 2 i 3 k.p.c., które w przypadku poddania orzeczenia wydanego w warunkach nieważności postępowania kontroli instancyjnej nakazują wydanie przez sąd odwoławczy orzeczenia kasatoryjnego, tj. uchylenie zaskarżonego orzeczenia oraz – stosownie do okoliczności rozpoznawanej sprawy – zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania albo odrzucenie pozwu lub umorzenie postępowania. Za przyjęciem takiego wniosku przemawia też wykładnia systemowa, ponieważ zarówno art. 379 k.p.c., jak i art. 386 k.p.c. zostały umieszczone w Dziale V Tytułu VI Księgi pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, zatytułowanym „Środki odwoławcze”. Adresatem zarzutu naruszenia art. 379 pkt 3 k.p.c. nie może być zatem sąd, który orzekał w sprawie w pierwszej instancji.

III. 6. Za zasadne należy uznać podniesione w skardze nadzwyczajnej zarzuty odnoszące się do naruszenia zaskarżonym orzeczeniem zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP.

Sytuacja, w której w obrocie prawnym funkcjonują dwa różne prawomocne orzeczenia rozstrzygające co do istoty tę samą sprawę między tymi samymi stronami, niewątpliwie narusza wynikającą z zasady demokratycznego państwa prawnego zasadę zaufania obywateli do Państwa i zasadę bezpieczeństwa prawnego. Organy państwa, w tym również sądy, mają obowiązek działać na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji RP), tymczasem, jak wskazano

wyżej, prawo zabrania sądom ponownego rozpoznawania spraw cywilnych już raz między tymi samymi stronami prawomocnie rozstrzygniętych. Zakaz ten ma na celu przede wszystkim wykluczenie ryzyka chaosu w sferze kształtowania stosunków cywilnoprawnych, który musiałby powstać, gdyby kolejno wydawane orzeczenia rozstrzygały tę samą sprawę odmiennie, albo – w sprawach o świadczenie – zasądzałyby ponownie tę samą należność. Naruszenie wskazanego zakazu wprost godzi w bezpieczeństwo prawne jednostki, rozumiane jako przewidywalność działań organów państwa oraz pewność co do jej własnej sytuacji prawnej, przez te organy ukształtowanej lub potwierdzonej. Warto w tym miejscu przytoczyć uwagę, jaką poczynił Sąd Najwyższy w wyroku z 19 listopada 2004 r., V CK 206/04, stwierdzając, że „[p]owaga rzeczy osądzonej wyraża się także w państwowoprawnych skutkach orzeczenia, powoduje mianowicie stan pewności i bezsporności prawnej w stosunku do przedmiotu sporu, określany mianem działania ustalającego prawo.”.

Wydanie ponownego orzeczenia rozstrzygającego między tymi samymi stronami sprawę, która została prawomocnie osądzona, narusza również ustanowione w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do sądu. Zgodnie z tym przepisem [k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Jednym z aspektów tego prawa jest prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sądowego (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 grudnia 2020 r., SK 46/19 OTK-A 2020, poz. 71 i powołane tam wcześniejsze orzecznictwo) oraz zagwarantowanie, że orzeczenie to nie zostanie uchylone ani zmienione w innych przypadkach, aniżeli przewidziane prawem. Wszczęcie i przeprowadzenie postępowania o to samo roszczenie między tymi samymi stronami w sprawie już raz prawomocnie osądzonej prawo to wprost niweczy.

III. 7. Stwierdzenie zasadności podniesionych w skardze nadzwyczajnej zarzutów opartych na określonych w art. 89 § 1 u.SN podstawach szczególnych naruszenia zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP oraz rażącego naruszenia prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie pozwala Sądowi Najwyższemu przystąpić do oceny

zaktualizowania się w rozpoznawanej sprawie przesłanki ogólnej, tj. konieczności wzruszenia zaskarżonego orzeczenia dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Zaistnienie tej przesłanki, zwanej również przesłanką funkcjonalną skargi nadzwyczajnej, winno być stwierdzone poprzez ustalenie czy uchylenie zaskarżonego orzeczenia będzie – w świetle całokształtu zasady z art. 2 Konstytucji RP – proporcjonalne względem oczywistego uchylenia ochrony przysługującej prawomocnym orzeczeniom sądów (postanowienie Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2020 r., I NSNc 102/20).

Uznanie, że w rozpoznawanej sprawie zachodzi podstawa ogólna skargi kasacyjnej powinno opierać się w pierwszej kolejności na ocenie doniosłości uchybień, którymi dotknięte jest zaskarżone nią orzeczenie. W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego wydanie kolejnego rozstrzygnięcia pomimo, iż sprawa o tym samym przedmiocie i z udziałem tych samych uczestników została już prawomocnie rozpoznana, jest konsekwentnie kwalifikowane jako poważne uchybienie, które świadczy o rażącym naruszeniu prawa, godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, jak również konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego oraz zasady z niej wynikające (postanowienia Sądu Najwyższego: z 26 marca 2019 r., I NSNc 1/19; z 16 lipca 2019 r., I NSNc 11/19; z 2 grudnia 2020 r., I NSNc 102/20; z 24 lutego 2021 r., I NSNc 132/20). Jak wskazano w ostatnim z powołanych orzeczeń, wydanie kolejnego orzeczenia z pogwałceniem zasady ochrony powagi rzeczy osądzonej, to jego uchylenie nie tylko nie uchybia tej zasadzie, ale ją afirmuje i w oczywisty sposób jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Pogląd ten Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę w pełni podziela.

Orzeczenia powołane w akapicie poprzedzającym zostały wydane w sprawach, w których doszło do wydania kolejnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po tej samej osobie fizycznej, nadto rozstrzygającego sprawę (poprzez określenie porządku dziedziczenia i jego podstawy) odmiennie niż w prawomocnym postanowieniu, które zostało wydane wcześniej. Nie ma jednak uzasadnionych przyczyn, by wyrażonego w nich stanowiska nie można było

odnieść do innych spraw cywilnych, w tym również tych, które są rozpoznawane w trybie procesowym. Zakaz *ne bis in idem*, który wyraża rację istnienia art. 366 k.p.c., gwarantuje bowiem ogólnie porządek prawny, a w konsekwencji ład społeczny (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2007 r., V CNP 78/07), toteż jego naruszenie w zasadzie zawsze podlega kwalifikacji jako godzące w wartości, które wyraża art. 2 Konstytucji RP.

III. 8. W przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie (art. 91 § 1 u.SN).

Należy zwrócić uwagę, że odmiennie niż w postępowaniu wywołanym skargą kasacyjną w sprawie cywilnej (art. 398¹⁹ k.p.c.), w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej ustawa nie przewiduje możliwości odrzucenia pozwu przez Sąd Najwyższy z powodu przeszkody, która występowała już w chwili jego złożenia. Stwierdzenie wydania zaskarżonego orzeczenia pomimo istnienia negatywnej przesłanki procesowej musi więc skutkować uchyleniem tego orzeczenia i umorzeniem postępowania.

III. 9. Zgodnie z art. 89 § 4 u.SN, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w § 1 tego artykułu, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1.

Od daty uprawomocnienia się zaskarżonego rozpoznawaną skargą nadzwyczajną nakazu zapłaty upłynęło ponad pięć lat. Jednak w ocenie Sądu Najwyższego orzeczenie to, z wyłożonych wyżej przyczyn, narusza tak istotne

zasady oraz prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, a przy tym w tak oczywisty sposób, że uzasadnia to rozstrzygnięcie skargi nadzwyczajnej orzeczeniem, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN. Jak wskazano w piśmiennictwie, ustawodawca projektuje skutki orzeczenia w sprawie skargi nadzwyczajnej w oparciu o zasadę prymatu wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP. Jeżeli te zasady przemawiają za merytorycznym rozpoznaniem skargi nadzwyczajnej i wydaniem orzeczenia przewidzianego w powołanym przepisie, Sąd Najwyższy nie będzie mógł się ograniczyć tylko do stwierdzenia, że orzeczenie wydano z naruszeniem prawa (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, wyd. II, uwaga 60. do art. 89).

III. 10. Mając na uwadze wszystkie przytoczone w niniejszym uzasadnieniu okoliczności, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN Sąd Najwyższy orzekł jak w pkt. 1 sentencji, uchylając zaskarżony nakaz zapłaty w całości i umarzając postępowanie w sprawie.

O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie z art. 398¹⁸ k.p.c., zgodnie z którym w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka koszty procesu w postępowaniu kasacyjnym podlegają wzajemnemu zniesieniu. Powołany przepis z mocy art. 95 pkt 1 u.SN stosuje się również do postępowania w sprawie skargi nadzwyczajnej.